

Verslag van de wetenschappelijk secretarissen 29 mei 2021

Mevrouw de Voorzitter, dames en heren,

2020 zal de geschiedenisboeken in gaan als het jaar waarin de coronapandemie de samenleving hard heeft geraakt. Dat geldt ook voor de wetenschap, waarin het onderwijs vrijwel geheel online moest worden gegeven, waarin veldwerk in veel disciplines moeilijk of onmogelijk werd, en waarin congressen werden afgelast of als ‘virtual event’ vorm werden gegeven. Het is in dat licht eigenlijk opvallend dat veel van het werk van de KHMW gewoon is doorgegaan.

Dat geldt zeker voor de Jan Brouwer Conferentie en voor de Brouwer Vertrouwensprijs, de grootste prijs die de Maatschappij jaarlijks uitreikt. Op 20 januari 2020 was het virus letterlijk nog ver weg van het Hodshon huis toen de conferentie en de prijs voor het eerst aan elkaar gekoppeld werden. De conferentie was gewijd aan de thematiek van de Brouwer Vertrouwensprijs die in 2019 was uitgereikt, en eindigde met de uitreiking van de prijs aan de winnaar van 2020. Het thema was de bewaking van publieke waarden in de digitale wereld, ingegeven door de toekenning van de Brouwer Vertrouwensprijs 2019 aan de stichting Privacy by Design. Zij ontwikkelde de app IRMA, waarmee persoonsgegevens selectief gedeeld kunnen worden. Onder leiding van Inge Bryan belichtten de hoogleraren Lokke Moerel, Michel van Eeten en Bart Jacobs verschillende aspecten van dit thema. De Vertrouwensprijs 2020 werd vervolgens uitgereikt aan het journalistenplatform DROG voor het spel ‘Slecht Nieuws’. Fake news tast in toenemende mate het onderling vertrouwen in de samenleving aan. Onze pluriforme media en hun factcheckers spelen een belangrijke rol bij het ontmaskeren van fake news, maar lopen soms achter de feiten aan. Het prijswinnende project probeert mensen zelf te wapenen tegen desinformatie en doet dat op een originele manier: door de spelers zelf zo succesvol mogelijk fake news te laten verspreiden leren zij de meest gebruikte tactieken achter desinformatie herkennen.

Voor de meeste prijzen die later in het jaar werden uitgereikt resulteerden de maatregelen om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan wel in beperkingen: de meeste juryleden reisden niet naar Haarlem maar delibereerden van achter hun laptop over de voorgedragen proefschriften en scripties, en voor de prijsuitreikingen zelf werd een hybride vorm bedacht met voor elke prijs slechts de winnaar, een jurylid dat de laudatio uitsprak, soms een vertegenwoordiger van de sponsor van een prijs, en natuurlijk onze voorzitter om de prijs daadwerkelijk te overhandigen. Via een livestream konden collega's, vrienden en familieleden meekijken en zij deden dat ook in opvallend grote aantallen. Bovendien was het zo mogelijk de video-opname later terug te zien op de website van onze maatschappij.

De jaarlijkse promotieprijsen op het terrein van de geestes- en maatschappijwetenschappen rouleren over diverse vakgebieden. In 2020 waren de rechtswetenschappen aan de beurt voor de J.C. Ruigrok Prijs en de wijsbegeerte en/of godgeleerdheid voor de Keetje Hodshon Prijs. De prijswinnaars waren respectievelijk rechtshistorica Dr. Elsemieke Daalder voor haar studie

naar de rechterlijke uitspraken van keizer Septimus Severus, en filosofe Dr. Annemarie van Stee voor haar onderzoek naar de overeenkomsten en verschillen tussen de bijdragen van de wijsbegeerte en van de cognitieve neurowetenschappen aan ons zelfinzicht.

Dit jaar werd ook de tweejaarlijkse Veegens Prijs uitgereikt voor onderzoek dat vanuit historisch perspectief bijdraagt aan een dieper inzicht in ontwikkelingen die voor Nederland in de huidige tijd relevant zijn. De prijs ging naar Dr. Carla Hoetink voor het boek *Macht der gewoonte; Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945*, waarop zij in 2018 promoveerde. Het boek fileert de 'bedrijfscultuur' van de Tweede Kamer en heeft een wel zeer actuele relevantie in het licht van de politieke ontwikkelingen van de afgelopen maanden.

Bij de jaarlijkse acht Jan Brouwer Scriptieprijsen komen alle clusters van disciplines binnen de geestes- en maatschappijwetenschappen aan bod. Het is hier niet doenlijk het onderzoek van alle prijswinnaars te benoemen, maar een willekeurige greep laat de grote variëteit van de oogst van dit jaar zien: het gebruik van gevoelige persoonlijke informatie bij op de persoon toegesneden advies over voeding en life style; moralisering over Zwarte Piet; kwalitatieve onderzoeksmethoden in de psychologie. Ik verwijs graag naar het jaarverslag voor uitgebreidere beschrijvingen van de gelauwerde scripties.

Alle prijswinnaars binnen de geestes- en maatschappijwetenschappen in 2020 overziende valt op dat het op twee na vrouwelijke wetenschappers waren die in de prijzen vielen.

Naast prijzen voor gedaan onderzoek rijkt de Maatschappij ook stipendia uit voor te volgen onderwijs in het buitenland. Hier was de impact van de pandemie nog het meeste voelbaar: Er werden nog wel drie Voet stipendia uitgereikt voor vervolgstudie in het buitenland, maar de beurzen voor stages in het buitenland moesten worden doorgeschoven. En het was naar alle waarschijnlijkheid de combinatie van corona en de politieke verwickelingen in de Verenigde Staten die de belangstelling om met een genereuze Eizenga beurs economie of bedrijfskunde in Amerika te gaan studeren deed dalen: er werd slechts één stipendium uitgereikt waarmee Mirrin Snel naar Stanford vertrok voor een tweejarig MBA-programma.

Ook dit jaar besluit ik dit verslag graag met een woord van dank aan de vele juryleden voor de grote zorgvuldigheid waarmee zij zich inzetten om tot een gezamenlijke keuze te komen waarin recht wordt gedaan aan verschillende wetenschappelijke benaderingen en vormen van maatschappelijke relevantie en waarbij gewaakt wordt voor elke vorm van vooringenomenheid of persoonlijk belang. Steeds voorgezeten door een directeur van de maatschappij (ook daarvoor veel dank!) waren de juryberaadselingen steeds een genot om bij te wonen.

Prof. dr. R.B. (Rudy) Andeweg, secretaris geestes- en maatschappijwetenschappen

Mevrouw de Voorzitter, dames en heren,

Hoewel ik velen van u het afgelopen jaar slechts op het scherm van mijn laptop heb kunnen zien, voelde het weer als een groot voorrecht het afgelopen jaar uw secretaris te mogen zijn. Opggericht in het midden van de 18^e eeuw heeft onze Maatschappij menige pandemie meegemaakt, en overleefd. Dat geeft vertrouwen dat het wel weer goed komt. Vandaag leg ik graag verantwoording af voor de vele activiteiten van het afgelopen jaar, een jaar vol “corona”. Daar viel en valt niet aan te ontkomen, en een verslag is daar een weerspiegeling van. Het toont de worsteling maar ook de creativiteit van onze Maatschappij, die zich niet voor één gat gevangen wil zien. Staat u mij daarom toe een enkele herinnering op te halen aan een aantal momenten uit dit jaar.

Ik noemde zo-even creativiteit: een uitdrukking daarvan waren en zijn de Blauwe Kamer sessies, in een hybride of volledig online format, waarvan de eerste – hoe kan het ook anders – corona als thema had. Adam Cohen hield – het was begin juli – een korte inleiding over de stappen die gezet moeten worden om vanuit de fundamentele wetenschap te komen tot een werkend vaccin. Bij de discussie werd gesproken over de specifieke problemen en kansen bij deze pandemie, de snelheid waarmee de eerste trials konden worden gestart, de noodzaak om de twijfels over de veiligheid van vaccins weg te nemen en over de manier waarop wij als wereldburgers er ook voor konden zorgdragen dat het vaccin in alle landen beschikbaar zou komen. Vergelijkingen met de ontwikkeling van het HIV- en malariavaccin kwamen aan bod, net als de productiefaciliteiten die nodig zijn om dit in zulke grote hoeveelheden aan te kunnen. Er werd nog een kleine peiling gedaan onder de aanwezigen om te bezien wanneer men dacht dat een werkend vaccin in Nederland beschikbaar zou zijn. Anita Hardon had januari 2021 ingeschat en bleek daarmee de winnaar van deze ‘pool’.

Voor de tweede keer werd de zogenaamde Irispenning uitgereikt, een jaarlijkse prijs voor het langdurig, succesvol en op creatieve wijze vertalen van wetenschappelijke inzichten naar een groot publiek. Vorig jaar was als onbetwiste winnaar Robbert Dijkgraaf voorgedragen, nu viel de eer te beurt aan Lowlands Science. In het juryrapport wordt gerept over wetenschap als een spannende speurtocht langs obstakels op vaak nog onontgonnen terrein, en daarmee een festival voor de geest. Het begint altijd met verwondering. En die verwondering kun je aanwakkeren, precies wat Lowlands Science doet. Lowlands is een begrip. Voor de jongere KHMW-leden en directeuren: wie heeft er niet met zijn tentje een paar nachten in de modder van de Flevopolder gestaan? Vanaf 2015 is aan het festival, op een plek die je al met al niet snel met wetenschap associeert, Lowlands Science toegevoegd. In Science Village wordt niet alleen over wetenschap gesproken, maar ook prikkelend wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd. Universiteiten en hogescholen betalen om hier proeven te mogen uitvoeren met proefpersonen en om hun nieuwste ontdekkingen te delen met de festivalgangers. Door de uitgebreide media-aandacht is de impact op basis van beïnvloeding nog vele malen groter dan die tienduizenden jongeren op het festivalterrein. Zo is een win-winsituatie ontstaan. De verwonderde festivalgangers ontdekken het plezier van de wetenschap en onderzoekers kunnen interessante data verzamelen. Op maandag 5 oktober werd de Irispenning – en een bedrag van 10.000 euro – aan Lowlands Science uitgereikt door juryvoorzitter Louise

Gunning-Schepers op de ‘Avond van Wetenschap en Maatschappij’, dit jaar georganiseerd in het Hodshon huis in Haarlem.

Een nieuwe ontwikkeling deed zich voor bij het Langerhuizen Fonds waaruit jaarlijks met ingang van 2020 naast een onderzoeksbate van 25.000 euro ook een oeuverprijs wordt uitgekeerd, beide in een terugkerende cyclus van vakgebieden. De nieuwe prijs, ook 25.000 euro, is bedoeld als eerbetoon aan een wetenschapper die zich verdienstelijk heeft gemaakt op het gebied van de natuurwetenschappen. In 2020 waren bate en prijs bestemd voor een wetenschapper in de natuurkunde.

Prof. dr. J.E. (Hans) Mooij, emeritus-hoogleraar aan het Kavli Institute of Nanoscience, TU Delft, was de eerste winnaar van de oeuverprijs. Volgens de jury was en is Hans Mooij van eminent belang voor de Nederlandse natuurkunde. Hij is zonder enige twijfel een van de succesvolste Nederlandse wetenschappers, maar hij verdient daarnaast ook echt ten volle dat predicaat ‘verdienstelijk’. Inhoudelijk, omdat hij met zijn eigen onderzoek diverse, compleet nieuwe vakgebieden heeft ontsloten; strategisch omdat hij de Technische Universiteit Delft zeer prominent op de Nederlandse wetenschapskaart heeft gezet en Nederland weer zeer prominent op de wereldkaart; en persoonlijk omdat hij aan de wieg gestaan heeft van de wetenschappelijke carrières van een aantal internationaal toonaangevende toponderzoekers en op deze manier ook echt school heeft gemaakt. Zo gaf hij met zijn onderzoek aan qubits de definiërende impuls voor de opzet van het instituut QuTech, gericht op technologie voor kwantumcomputers en kwantuminformatie.

Nog een nieuwe loot aan de grote prijzenboom die de KHMW onder haar hoede heeft, is de ET Outreach Award, voor een project dat tot doel heeft de sterrenkunde bij een breder publiek onder de aandacht te brengen. ET, u verbindt dat terecht met sterrenkunde, maar de afkorting is ook een knipoogje naar de spreker van vanmiddag, Ewine van Dishoeck, en haar man Tim de Zeeuw.

De Award heeft een waarde van in totaal 5.000 euro, bestaande uit een prijs van 1.500 euro en een bijdrage aan de projectkosten van 3.500 euro, maar dat had u al snel berekend. De prijs heeft tot doel om ‘outreach’ te bevorderen als één van de huidige verantwoordelijkheden van sterrenkundigen. Onder ‘outreach’ wordt bijvoorbeeld verstaan: communicatie en ‘engagement’ met het algemene publiek; het gebruik van astronomie voor educatie bij primair en voortgezet onderwijs; en de inzet van sterrenkunde om maatschappelijke ontwikkelingen te bevorderen. In aanmerking komen ‘early career’ astronomen, t.w. masterstudenten, promovendi en postdocs die een in Nederland uit te voeren project willen voordragen. Winnaar van dit jaar was Eva Laplace met TULIPS, een computerprogramma dat het leven van sterren visualiseert in het klaslokaal. Het past bijvoorbeeld uitstekend in het VWO-onderwerp “Straling en Materie”. Daarnaast zal binnen de context van TULIPS ook de belangrijke rol van vrouwen in het sterrenkundig onderzoek uitgelicht worden. De juryleden hebben beloofd een oogje in het zeil te houden, zodat het project nog beter ontwikkeld kan worden.

Tot slot: traditiegetrouw werden ook de Afstudeerprijzen en Aanmoedigingsprijzen uitgereikt, op een maandag eind november. In drie Zoom-sessies passeerden zo'n 25 afstudeerprijzen en een kleine 60 aanmoedigingsprijzen de revue. Via een livestream volgden familieleden en vrienden van de prijswinnaars en andere belangstellenden de feestelijkheden – en nu komt het – er waren meer dan 800 unieke kijkers uit 22 landen, tot in Costa Rica en Zuid-Korea aan toe. Een absoluut record voor de KHMW, en een aantal waarvoor zelfs het Hodshon huis veel te klein zou zijn! Zo zijn er onvermoede lichtpuntjes in zo'n vreemd jaar, en daarmee wil ik graag besluiten.

Prof. dr. A.P. (Ad) IJzerman, secretaris natuurwetenschappen